

Schouw

Henriëtte Marsman-Slot

Schouw voeren is waterschapswerk. Al in de oudste waterschapsakten wordt het schouwen vermeld. Hoewel de eerste waterschappen werden opgericht in het westen des lands, werden toch ook in Gelderland al heel vroeg waterschapsbesturen in het leven geroepen. Doorgaans is de landsheer initiatiefnemer ten gunste van zijn onderdanen. Dat was in het westen zo en dat was in Gelderland niet anders. De oudste Gelderse dijkbrief is van 1316, de zgn. Boutesteijnse weteringbrief. Het eerste echte Gelderse waterschap dateert uit 1321, dat van de Betuwe.

Ook in het werkgebied van het huidige Waterschap Rijn en IJssel, dat de Achterhoek en de Liemers omvat, evenals een deel van de Veluwe en een stukje van Overijssel, is al in de middeleeuwen een waterschapsbestuur opgericht.

Wij Reinout greve van Gelre ende Dyderic greve van Cleve doen cont alle den ghenen de desen brief zoelen zien of horen lesen —.

Zo begint de oprichtingsakte van de Lijmerse Schouwpolder op 2 februari 1328. Of zoals onderaan de akte staat vermeld:

Gegeven int jair ons heren Dusent driehondert acht ende twintig, op onser liever vrouwen dach lichtmissen.

Met het uitvaardigen van deze akte was de waterschapsregeling voor het gebied van de Liemers een feit. De beide graven deden dit expliciet voor de verkrijgers van 26 hoeven,

dat slach van Duvenrebroek ende Groesenrebroek
(het gebied gelegen onder Doesburg, meer precies bij Duiven en Groessen).

De ambtman van de Liemers zal als dijkgraaf met heemraden de schouw van de dijken en de weteringen voeren:

ende onse amptlude doen toe schouwen opten dijken ende opter weteringen nae des landts urbar mitten heymrade, alsoe dat dijckrecht ende die schouwe in Bethue is gelegen.

Er wordt in deze dijkbrief dus naar het hierboven genoemde Betuwse waterschapsrecht verwezen.

Hoewel in de akte van 1328 nog veel meer geregeld is, wordt de verdere inhoud hier buiten beschouwing gelaten. Het gaat in dit verband enkel om het voeren van schouw.

Jammer genoeg is het origineel van de akte verloren gegaan¹. In het waterschapsarchief is gelukkig wel een vidimus uit 1607 bewaard gebleven².

Wat is het voeren van schouw?

De schouw is de inspectie door het waterschapsbestuur over de toestand, waarin dijken, watergangen, bermen en alles wat daar zo bij hoort zich bevinden.

Tijdens het voeren van schouw wordt gekeken of de ingelanden wel aan hun verplichtingen ten aanzien van het onderhoud van dijken en watergangen hebben voldaan.

Er waren vele soorten schouw.

Zo werd op de dinsdag na Beloken Pasen (week na Pasen) cierschouw, ook loofschouw genoemd, gehouden. Dan werd bepaald of een dijkvak verbeterd moest worden. Soms ook moesten de dijkplichtigen beloven de dijk overeenkomstig de ciering (een bestek met begroting) te maken. Op St. Johannisavond (23 juni) werd de aardschouw gevoerd.

Er werd bekeken of de dijk met aarde moest worden aangevuld. De bermschouw gebeurde op St. Jacobiavond (24 juli). De term spreekt voor zich. De ruwaardschouw vond plaats op St. Victorieavond (9 oktober). Dan werd de dijk op ruwaar gecontroleerd, d.w.z. dat het rijshout, dat aangebracht was ter versteviging van de dijk, zorgvuldig werd geïnspecteerd.

Als een ingeland in gebreke was gebleven konden dijkgraaf en heemraden hun intrek nemen in een of ander

logement op kosten van de nalatige. Zij konden er net zolang verblijven tot de ongelukkige zijn verzuim had hersteld. In de waterschapsarchieven zitten vele – soms uiterst smakelijke verhalen – over hoe een en ander in zijn werk kon gaan. Meestal liep een meningsverschil tussen bestuur en ingeland met een sisser af, maar af en toe dreigde een ruzie aardig uit de hand lopen. In het ergste geval kon een schouwvoering zelfs leiden tot ernstige schermutselingen tussen het dijkbestuur en een nalatige ingeland.

In 1655 leidde de schouw in de Liemers tot een compleet gevecht³.

Het volgende incident speelde zich af tijdens de aardschouw in juni:

Heemraad⁴ Coenraedt van Munster is niet tevreden over het onderhoud van de dijk door Jan Geerlichs, inwoner van Bahr en Latum.

Jan Geerlichs laat het er niet bij zitten en op de dijk verspert hij de schouwvoerders de weg. Met name Coenraedt van Munster moet het ontgelden: Jan scheldt Coenraedt de huid vol.

Substituut-dijkgraaf⁵, jonker Asweer van Leeuwen, liet van het gebeurde verslag leggen.

Ik holt u voor een schelm ende logenaer, daarbij voegende dat hem de duvel noch de hals soude breecken, denselven daerbeneffens dreygende met de schuppe, soo hij in de handt hadde van 't peert af te slaan 't welck oock, naer alle apperentie soude geschiet sijn soo ende wanneer de schouw niet voort gepasseert ende Herman Beernss sulcks niet belet waere geweest.

(Zie cursief deel van de transcriptie op de volgende pagina's)

De dijkstoel⁶ vervolgt zijn weg op de dijk en gaat “naer older gewoonte” de maaltijd nuttigen bij Willem Geritsen in Lathum. Er staat uitdrukkelijk vermeld dat men na afloop “onbeschoncken” weer het paard bestijgt. Juist, ja.

Geerlichs is, vergezeld door enige Lathumers, echter ook ter plaatse. De scheldpartij wordt nog eens dunnetjes overgedaan, waarna de ruzie uitloopt in een waar handgemeen waarbij Coenraedt van Munster zelfs van zijn paard valt.

Wat er vervolgens met Jan Geerlichs is gebeurd is (nog) niet bekend, maar aangenomen mag worden dat de dijkstoel strenge maatregelen zal hebben getroffen.

Noten:

1 archief Lymerse Schouwpolder, archieven Waterschap Rijn en IJssel – inv. nr. 938, vidimus uit 1607.

2 Een vidimus is een akte, waarin één of meerdere personen verklaren een akte gezien te hebben en in die verklaring (een deel van) de tekst van die akte opnemen.

3 archief Lymerse Schouwpolder inv. nr. 978.

4 een heemraad is een dagelijks bestuurslid van een waterschap.

5 een substituut-dijkgraaf is de plaatsvervanger van de dijkgraaf.

Dé dijkgraaf was op dat moment Frederik Willem, de hertog van Pruisen (1640 – 1688), beter bekend als De Grote Keurvorst.

6 Dagelijks bestuur.